

وحیدعظیم‌نیا

دبیر گروه اقتصاد

شرکت‌های دولتی با در اختیار داشتن حجم ز یادی از دارایی‌های کشور نقش مهم و مؤثری در حوزه اقتصادی دارند و مطابق قانون بودجه ۱۴۰۲، بودجه آنها حدود ۶۰درصد بودجه کل کشور را تشکیل می‌دهد. با وجود اهمیتی که شرکت‌های دولتی در کشور دارند، تاکنون در یک فضای بسته و به دور از شفافیت عمل کرده‌اند. در صفحه پیش‌رو شفافیت‌بخشی به عملکرد این شرکت‌ها را واگویی می‌کنیم.

شفافیت عملکرد و دارایی‌های دولتی و استقرار حاکمیت شرک‍تی

تأثیر فعالیت شرکت‌های دولتی بر متغیرهای کلان اقتصادی از جمله تولید، اشتغال، سطح عمومی قیمت‌ها و سرمایه‌گذاری و نیز اجرا و تحقق برنامه‌های اقتصادی و توسعه‌ای دولت، بسیار چشمگیر و گسترده است. تا جایی که حجم سرمایه‌گذاری آنها در سال جاری ۵۶۷ هزار میلیارد تومان یعنی دو برابر بودجه عمرانی کشور پیش‌بینی شده است که صرفاً کمتر از ۸درصد آن از محل بودجه عمومی دولت تأمین می‌شود.

گزارش‌گیری مالی و ارائه اطلاعات در زمینه عملکرد مالی شرکت‌های دولتی در تصمیم‌گیری همه‌فالان اقتصادی، سیاسی و اجتماعی کشور در راستای اهدافی چون مدیریت کلان اقتصادی، سیاسی و اجتماعی، افزایش کارایی در استفاده از منابع عمومی، اصلاح ساختار دستگاه‌ها و مؤسسات دولتی و همچنین رشد سریع در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، پیشرفت حقیقی و در نهایت نیل به عدالت اجتماعی تأثیر فراوانی دارد.

آنچه در بالا گفته شد به روشنی نشان می‌دهد انتظام بخشی به شرکت‌های دولتی و شفاف‌سازی عملکرد آنها چقدر ضرورت دارد. با درک این ضرورت، دولت سیزدهم به اجرای اقداماتی در مورد روشن‌سازی وضعیت شرکت‌های دولتی اقدام کرده است. در این ارتباط، آیین‌نامه انتظام بخشی، شفاف‌سازی و ضابطه‌مندسازی درآمدها و هزینه‌های شرکت‌های دولتی در ۶۱ ماده و شش فصل تدوین گز سوی هیئت وزیران تصویب شد. این آیین‌نامه جامع‌ترین سند کنترل و نظارت بر شرکت‌های دولتی و انتظام بخشی به آنها تا به امروز به شمار می‌رود که بخش‌های بسیار مهم و مختلفی را شامل می‌شود، اما مهم‌ترین تغییر راهبردی صورت گرفته در زمینه شرکت‌های دولتی در رابطه با افزایش شفافیت عملکرد این شرکت‌ها و همچنین تحول نظام پرداختی با استقرار حاکمیت شرک‍تی است.

هر چقدر ابعاد بیشتری از وضعیت شرکت‌های دولتی روشن شود، به نفع کشور است. شفافیت در دارایی‌ها و اموال این شرکت‌ها، زمینه را برای نظارت بر نحوه استفاده از این دارایی‌ها فراهم می‌کند. از سوی دیگر، شفافیت در عملکرد شرکت‌های دولتی، فضای رات و فساد را از بین می‌برد و همه چیز تحت نظارت و کنترل عمومی قرار می‌گیرد. بنابراین شفافیت عملکرد مدیران و همچنین دارایی‌های شرکت‌های دولتی قدم بزرگی به سمت اصلاح مدیریت غلط این شرکت‌ها و افزایش بهره‌وری و بهبود عملکرد این شرکت‌ها محسوب می‌شود.

ضمناً یکی دیگر از محورهای کلیدی آیین‌نامه جدید استقرار حاکمیت شرک‍تی و تحول در پرداخت‌های شرکت‌های دولتی است. ایجاد حاکمیت شرک‍تی برای شرکت‌های دولتی یک پیشرفت قابل توجه است. حاکمیت شرک‍تی چارچوبی را برای هدایت، کنترل و نظارت بر شرکت‌ها فراهم و تضمین می‌کند که آنها به نفع سهامداران اصلی شرکت‌های دولتی یعنی دولت و مردم عمل می‌کنند. نقش‌ها، مسئولیت‌ها و مسئولیت‌پذیری مدیران را تعیین می‌کند و حرف‌های بودن، صداقت و رفتار اخلاقی را در مدیریت این شرکت‌ها ارتقا می‌دهد.

با اجرای حاکمیت شرک‍تی، شرکت‌های دولتی می‌توانند از بهبود تصمیم‌گیری، مدیریت ریسک مؤثر و افزایش شفافیت بهره‌مند شوند. با تعریف حقوق و مسئولیت‌های سهامداران و مدیران به تقویت ساختار و عملکرد این شرکت‌ها کمک می‌کند. با دستورالعمل‌ها و مقررات روشن، حاکمیت شرک‍تی تضمین می‌کند شرکت‌های دولتی به شیوه‌ای سازگار و پاسخگو مدیریت و باعث افزایش پایداری و رشد بلندمدت می‌شوند. ایجاد حاکمیت شرک‍تی برای شرکت‌های دولتی امکان اصلاحات ساختاری در مدیریت این شرکت‌ها را فراهم می‌کند. فرصتی برای بررسی و بهبود نقش‌ها، مسئولیت‌ها و فرآیندهای تصمیم‌گیری در این سازمان‌ها مهیا می‌کند. حاکمیت شرک‍تی با تعریف نقش ذینفعان مختلف مانند نمایندگان دولت، هیئت مدیره، مدیران و سهامداران، هماهنگی، ارتباطات و پاسخگویی بهتر را تسهیل می‌کند.

علاوه بر این، معرفی حاکمیت شرک‍تی در شرکت‌های دولتی باعث تشویق حرفه‌ای و تخصص در مدیریت آنها می‌شود. این امر جذب و حفظ افراد واجد شرایطی را که می‌توانند به رشد و توسعه این شرکت‌ها کمک کنند، ترویج می‌کند. این موضوع به بهبود عملکرد کلی و رقابت‌پذیری شرکت‌های دولتی و در نتیجه به اقتصاد ملی کمک می‌کند.

اکنون عموم مردم به صورت‌های مالی شرکت‌های دولتی دسترسی پیدا کرده‌اند. آیین‌نامه‌ای در خصوص انتظام بخشی به عملکرد این شرکت‌ها تصویب شده و قرار است فعالیت‌های آنها قاعده‌مند شود. حالا مردم به میزان دارایی‌های شرکت‌های دولتی، حقوق و دستمزدهای آنها، بدهی‌ها و وضعیت سود و زیانشان دسترسی خواهند داشت. این موارد تا چند سال اخیر حتی در دسترس نمایندگان مجلس هم نبود. الان به واسطه رویکرد رئیس دولت سیزدهم صورت‌های مالی حسابرسی شده شرکت‌های دولتی در دسترس و قضاوت افکار عمومی است.

در خرداد ۱۴۰۲ بر اساس تکلیف قانونی بودجه ۱۴۰۲، وزارت اقتصاد مکلف به تعریف آیین‌نامه جدید برای انتظام‌بخشی، شفاف‌سازی و ضابطه‌مندسازی درآمدها و هزینه‌های شرکت‌های دولتی شد که این آیین‌نامه جدید در خرداد ماه در هیئت وزیران مصوب شد و رئیس‌جمهور آن را ابلاغ کرد. وزارت اقتصاد طی اقداماتی در تلاش است عملکرد این شرکت‌ها را شفاف‌سازی کند. تصویب آیین‌نامه انتظام بخشی شرکت‌های دولتی مدرک خوبی برای عزم دولت سیزدهم در راستای نظم‌بخشیدن به عملکرد شرکت‌های دولتی و دستیابی به قواعد جامع‌ناظر بر این شرکت‌هاست.

آیین‌نامه انتظام بخشی شرکت‌های دولتی در قالب ۶۱ ماده و شش فصل شامل تعاریف و کلیات، مجامع، حاکمیت شرک‍تی، بهره‌وری، شفاف‌سازی و فصل سایر، تنظیم شده است. اهداف کلان آیین‌نامه انتظام بخشی شرکت‌های دولتی بهبود نحوه اداره، افزایش بهره‌وری و نهایتاً افزایش شفافیت شرکت‌های دولتی را شامل می‌شود.

از اوایل دهه ۸۰ تا سال ۱۴۰۰، اداره مجامع عمومی شرکت‌های دولتی بر اساس آیین‌نامه تشکیل مجامع عمومی و شوراها‏ی عالی شرکت‌های دولتی (مصوب ۲۶ شهریور ۱۳۸۲) صورت می‌گرفت. سال گذشته بر اساس حکم بند «ه» تصره ۲ قانون بودجه سال ۱۴۰۱، آیین‌نامه انتظام بخشی شرکت‌های دولتی از سوی سازمان برنامه و بودجه تهیه شد و در تاریخ ۲۲ تیر ۱۴۰۱ به تصویب هیئت وزیران رسید و جایگزین آیین‌نامه تشکیل مجامع عمومی و شوراها‏ی عالی شرکت‌های دولتی شد.

در آیین‌نامه تشکیل مجامع عمومی و شوراها‏ی عالی شرکت‌های دولتی صرفاً موضوع بهبود نحوه اداره شرکت‌های دولتی با محوریت مجامع مورد توجه قرار گرفته بود، در حالی که در آیین‌نامه جدید که امسال تصویب شده است، در کنار اتخاذ احکام جدید و تحول فرآیند در حوزه بهبود نحوه اداره شرکت‌های دولتی نسبت به آیین‌نامه سال قبل، برای اولین بار به حوزه افزایش بهره‌وری از طریق شفافیت صورت‌های مالی شرکت‌های دولتی و بودجه‌ریزی و نظام تشویق و تنبیه مبتنی بر حاکمیت شرک‍تی، توجه شده است. در کنار این موضوع، بحث انتشار و شفافیت اثرات تکلیف دستوری دولت بر عملکرد شرکت‌های دولتی نیز محور مهم بعدی در زمینه شفافیت و انتظام‌بخشی به شرکت‌های دولتی است که نشان از این دارد که سرکوب قیمتی انجام شده در خدمات و کالاهای عرضه شده از سوی شرکت‌های دولتی به چه میزان بهره‌وری، بازدهی در عملکرد و همچنین سوددهی یا درآمدهای یک شرکت را تحت تأثیر قرار خواهد داد که با شناسایی اثرات مخرب قیمت‌گذاری، سیاستگذاران را تا حدودی نسبت به خطای خود در زمینه اعمال تکلیف دستوری آگاه خواهد کرد. در ارتباط با شفافیت بخشی به عملکرد شرکت‌های دولتی در آیین‌نامه جدید این شرکت‌ها و همچنین محورهای جدید مطرح شده در تعریف آیین‌نامه جدید جهت انتظام‌بخشی، شفاف‌سازی و ضابطه‌مندسازی درآمدها و هزینه‌های شرکت‌های دولتی با صاحب‌نظران به گفت‌وگو پرداخته‌ایم.

■ بهبود سیاستگذاری‌ها با شفافیت‌بخشی

شهباز حسن‌پور، عضو کمیسیون اقتصادی مجلس با اشاره به این موضوع که یکی از ضروریات اساسی در اقتصاد هر کشور شفافیت عملکرد شرکت‌های دولتی است و نمی‌توان از آن به سادگی گذشت به «جوان» می‌گوید: «با اینکه شرکت‌های دولتی بخش بزرگی از اقتصاد ایران را تشکیل می‌دهند اما در یک حالت نامشخص و غیر شفاف عمل می‌کنند و نحوه فعالیت

اقتصادسپیدی

سرویس اقتصادی ۰۶۰۸۸۵۲۳

«جوان» رهیافت دولت را درباره شفافیت شرکت‌های دولتی بررسی می‌کند

همه چیز شرکت‌های دولتی مقابل چشم مردم

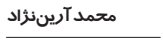
«شفافیت و حاکمیت شرک‍تی» مهم‌ترین ابزار آیین‌نامه جدید انتظام‌بخشی به شرکت‌های دولتی در جهت افزایش بهره‌وری در عملکرد این شرکت‌هاست

شرکت‌های دولتی از طریق اقداماتی مانند انتشار صورت‌های مالی آنها، تصویب آیین‌نامه انتظام بخشی و انتشار کتاب‌نگاهی بر عملکرد شرکت‌های دولتی باعث ایجاد کارآمدی در عملکرد مدیران این مجموعه‌ها می‌شود. وقتی این شفافیت ایجاد شد، مردم از عملکرد مدیران مطلع می‌شوند و طبیعتاً آنها تلاش خود را بیشتر خواهند کرد تا کار را بهتر و با کیفیت‌تر دنبال کنند.» وی تأکید می‌کند: «شفاف‌سازی وضعیت شرکت‌های دولتی باعث می‌شود مردم بدانند خدمات شرکت‌های دولتی با چه قیمتی ارائه می‌شود و این امر به نفع کشور است.»

این نماینده مجلس خاطر‌نشان می‌کند: «اقدامات دولت و وزارت اقتصاد را در شفافیت‌بخشی به عملکرد شرکت‌های دولتی، مثبت و قابل قبول ارزیابی می‌کنم. اخیراً نیز آیین‌نامه انتظام‌بخشی به شرکت‌های دولتی نظارت بر نحوه استفاده از این دارایی‌ها فراهم می‌کند. از سوی دیگر، شفافیت در عملکرد شرکت‌های دولتی با چه قیمتی ارائه می‌شود و این امر به نفع کشور است.»

این نماینده مجلس خاطر‌نشان می‌کند: «اقدامات دولت و وزارت اقتصاد را در شفافیت‌بخشی به عملکرد شرکت‌های دولتی، مثبت و قابل قبول ارزیابی می‌کنم. اخیراً نیز آیین‌نامه انتظام‌بخشی به شرکت‌های دولتی نظارت بر نحوه استفاده از این دارایی‌ها فراهم می‌کند. از سوی دیگر، شفافیت در عملکرد شرکت‌های دولتی با چه قیمتی ارائه می‌شود و این امر به نفع کشور است.»

محمد آرین‌نژاد

کارشناس شرکت‌های دولتی

محمد بهزادی بخش

کارشناس اقتصادی

در آیین‌نامه انتظام بخشی شرکت‌های دولتی پیش‌بینی شده است مدیرعامل شرکت حتماً باید عضو موظف و در شرکت حضور داشته باشد. این بند باعث می‌شود مدیرعامل زمان بیشتری را در شرکت سپری کند و زمان کافی برای رسیدگی به امور داشته باشد. به این ترتیب، کار اصلی مدیرعامل در آن شرکت تمرکز بر امور استراتژیک است

شرکت‌هاست که زمینه را برای بهبود سیاستگذاری‌های مدیران دولتی فراهم خواهد کرد. با شفافیت بخشی به عملکرد شرکت‌های دولتی به عنوان گسترش این نوع اقدامات امکان نظارت بیشتر بر شرکت‌های دولتی را به وجود می‌آورد و به نفع کشور است. ■ **گام مثبتی در راستای دستیابی به قواعد جامع**

محمد آرین‌نژاد، کارشناس شرکت‌های دولتی با اشاره به این موضوع که ۶۰درصد از گردش مالی بودجه کل

انتظام‌بخشی شرکت‌های دولتی ضمانت‌های اجرایی برای عملکرد مدیران در نظر گرفته شده است، گفت: وقتی برای بازخواست از مدیران در مورد انجام مأموریت‌هایشان ضمانت اجرایی وجود دارد، عملکرد بهتری را از آنها شاهد خواهیم بود. این امری دلبهی است که نبود ضمانت اجرایی باعث می‌شود کارها به سرانجام نرسد یا ناقص انجام شود. کارشناس اقتصاد مالی خاطر‌نشان کرد: موضوع دیگری که در بحث حاکمیت شرک‍تی مطرح شده این است که حداقل یک نفر از اعضای هیئت مدیره باید دارای تحصیلات مالی باشد. در واقع تحصیلات مالی

شرکت دارد.»

این کارشناس شرکت‌های دولتی تأکید می‌کند: «قوانینی که در آیین‌نامه انتظام بخشی به شرکت‌های دولتی مطرح شده است، در واقع زمینه‌سازی برای رعایت اصول حکمرانی شرک‍تی در این شرکت‌هاست. مثلاً اینک در آیین‌نامه پیش‌بینی شده است رئیس هیئت مدیره و مدیرعامل نمی‌توانند یک فرد واحد باشند، منطقی‌این است که این سمت حالت تشریفاتی نداشته باشد و به عنوان سیاستگذار و ناظر بر عملکرد مدیرعامل عمل کند. از آن طرف، تمرکز مدیرعامل بر وظایف اجرایی خودش است.»

آرین‌نژاد در پایان در رابطه با اهمیت شناسایی نقاط گلوگاهی در آیین‌نامه جدید می‌گوید: «آیین‌نامه انتظام بخشی شرکت‌های دولتی تا حد زیادی برای شروع و در مقطع زمانی فعلی مناسب است. این آیین‌نامه گلوگاه‌هایی را نشان‌ده‌ گرفته است که می‌تواند تا حد زیادی در بهبود عملکرد شرکت‌های دولتی تأثیرگذار باشد.»

■ استقرار قواعد حاکمیت شرک‍تی بهره‌وری

حمید بهزادی‌بخش، کارشناس اقتصادی در رابطه با اهمیت انتظام‌بخشی و ضابطه‌مند کردن شرکت‌های دولتی به «جوان» می‌گوید: «شفافیت در مدیریت شرکت‌های دولتی، از جمله عملکرد و دارایی‌های این شرکت‌ها برای تضمین پاسخگویی، کاهش فساد و ارتقای استفاده کارآمد و مؤثر از منابع بسیار مهم است. استقرار حاکمیت شرک‍تی برای شرکت‌های دولتی گام مهمی در جهت دستیابی به این اهداف است. شفافیت در دارایی‌ها و دارایی‌های شرکت‌های دولتی امکان نظرات مناسب بر نحوه استفاده از این دارایی‌ها فراهم می‌کند. همچنین ابزار مهمی برای تضمین مدیریت کارآمد و هزینه‌های شرکت‌هاست و با اطلاعات شفاف در مورد دارایی‌ها، عملکرد مدیران این مجموعه‌ها، سهامداران و مردم می‌تواند ارزیابی کند که آیا از این منابع به نفع کشور استفاده می‌شود یا خیر؟! این اطلاعات به جلوگیری از سوء استفاده و اختلاس از دارایی‌های دولتی که اغلب داشته باشند، و مکانیسم‌های پاسخگویی مناسب رخ می‌دهد، کمک می‌کند.»

وی ادامه می‌دهد: «علاوه بر این، شفافیت در عملکرد شرکت‌های دولتی برای حذف رفتارهای رانت‌خواری و کاهش فساد ضروری است. هنگامی که عملکرد شرکت‌های دولتی در معرض نظارت عمومی است، برای مدیران و کارکنان شرکت اقدامات فاسد مانند طرف‌داری، رشوه‌خواری و خویشاوندی دشوار می‌شود. شفافیت به ذینفعان این امکان را می‌دهد که هر گونه ناکارآمدی، سوء مدیریت یا سوء رفتار در عملکرد این شرکت‌ها را شناسایی و به آنها رسیدگی کنند که منجر به بهبود عملکرد و پاسخگویی می‌شود.»

این کارشناس اقتصادی در ادامه با اشاره به ایجاد سازوکار نوین در آیین‌نامه جدید جهت انتظام‌بخشی، شفاف‌سازی و ضابطه‌مندسازی درآمدها و هزینه‌های شرکت‌های دولتی تأکید می‌کند: «یکی از مزیت‌های اصلی مقررات نظارتی جدید این است که مزایا و پاداش‌های مبتنی بر بهره‌وری را برای مدیران نظام‌مند می‌کند. در غیاب دستورالعمل‌های روشن و مکانیسم‌های ارزیابی عملکرد، مدیران اغلب از سوی عواملی غیر از سودآوری و کارایی شرکت‌های دولتی برانگیخته می‌شوند. این می‌تواند منجر به سوء مدیریت، عملکرد ضعیف و حتی فساد شود.»

بهزادی بخش در پایان با اشاره به اهمیت اجرای حاکمیت شرک‍تی و پرداخت پاداش مبتنی بر عملکرد خاطر‌نشان می‌کند: «با اجرای حاکمیت شرک‍تی، شرکت‌های دولتی می‌توانند معیارهای ارزیابی عملکرد و سیستم‌های پاداش را ایجاد کنند که با اهداف و مقاصد آنها همسو باشد. این کمک می‌کند تا مطمئن‌حاصل شود که مدیران برای تصمیم‌گیری و انجام اقداماتی که به نفع شرکت و سهامداران آن است انگیزه دارند. فرهنگ عملکرد و مسئولیت‌پذیری را ترویج می‌کند که منجر به بهبود کارایی عملیاتی، عملکرد مالی و اعتماد ذینفعان می‌شود.»

■ جمع‌بندی

به نظر می‌رسد آیین‌نامه جدید انتظام‌بخشی، شفاف‌سازی و ضابطه‌مندسازی درآمدها و هزینه‌های شرکت‌های دولتی یک گام راهبردی برای شفافیت عملکرد شرکت‌های دولتی است و در صورت اجرای صحیح و استمرار آن که مورد انتظار ذنغهمندان است، می‌تواند چشم‌انداز روشنی داشته باشد.

حتی اگر زیاد نباشد.

نصف دولایی در پایان گفت: شرکت‌های خدماتی را بر اساس میزان دستیابی به اهدافی که در زمینه ارائه خدمات داشته‌اند، می‌توانیم بررسی کنیم، اما شرکت‌های اقتصادی بر اساس عملکرد مالی و صورت‌های مالی‌شان بررسی می‌شوند. کسی که در هیئت مدیره سواد مالی نداشته باشد، نمی‌داند چه اتفاقی در حال رخ دادن است و نمی‌تواند تصمیمات درستی برای شرکت اتخاذ کند. بنابراین نیاز است اعضای هیئت مدیره دارای تحصیلات مالی باشند و فهم درستی از اتفاقات شرکت داشته باشند.